

КУШНІРЕНКО

Олександр Георгійович

УДК 342.7

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ
ЛЮДИНИ

FORMATION PROBLEMS OF THE FOURTH
GENERATION OF HUMAN RIGHTS

САЛЬНИКОВ

Михайло Олегович

к.ю.н., ІПКЮ НІОУ ім.
Ярослава Мудрого

студент, ІПКЮ НІОУ ім.
Ярослава Мудрого

Стаття присвячена розгляду проблем становлення «четвертого покоління» прав людини, особливостям їх формування, нормативного регулювання та реалізації. Досліджено деякі права «четвертого покоління» через призму правового та морального аспекту. На підставі проведеного аналізу спрогнозовано тенденції подальшого розвитку зазначених прав людини та їх нормативно-правового забезпечення в рамках національної правової системи.

Статья посвящена рассмотрению проблем становления «четвертого поколения» прав человека, особенностям их формирования, нормативного регулирования и реализации. Исследованы некоторые права «четвертого поколения» через призму правового и морального аспекта. На основании проведенного анализа спрогнозировано тенденции дальнейшего развития ранее упомянутых прав человека и их нормативно-правового обеспечения в рамках национальной правовой системы.

This article is dedicated to the problems of the "fourth generation" of human rights research, the peculiarities of their formation, legal regulation and implementation. Some rights of the "fourth generation" was studied through the prism of the legal and moral aspects. Based on the tendencies of the further development of the previously mentioned human rights and their legal support within the national legal system are predicted.

Ключові слова: права людини, четверте покоління прав, мораль, моральні норми, клонування, евтаназія

Ключевые слова: права человека, четвертое поколение прав, мораль, моральные нормы, клонирование, евтаназия

Keywords: human rights, fourth generation of rights, morality, moral norms, cloning, euthanasia

ВСТУП

Із плином часу, розвитком філософії, медицини, технічним прогресом змінюються, виникають та припиняються ті чи інші суспільні відносини. Тому зміни в суспільних відносинах, що відбувалися в ХХ ст. спричинили значну трансформацію в галузі прав людини та появу норм, що регулюють принципово відмінні від попередніх аспекти життя людини. Права людини – категорія, яка розвивається разом із суспільством та державою. Сьогодні перед людиною постало багато можливостей, яких до цього часу не існувало, зокрема, клонування людини, трансплантація органів, використання «віртуальної реальності», штучне запліднення, зміна статі тощо. Внаслідок всіх цих можливостей у людини виникають нові права, яких до цього часу не існувало. Такі права інколи називають «четвертим поколінням» прав людини. Але їх виникнення потягло за собою велику кількість

суперечок як серед науковців так і серед законодавців через їхню неоднозначну оцінку з точки зору моралі, а також у деякій мірі й релігії. Крім того щодо деяких вищезазначених прав належне правове регулювання ще недостає розроблене, також в Україні не проводилося ґрунтовних наукових досліджень щодо «четвертого покоління» прав людини, тому їх дослідження є актуальним та своєчасним.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізі особливостей становлення, нормативного закріплення та реалізації «четвертого покоління» прав людини, а також визначення проблемних аспектів в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою роботи є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування обумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соці-

ального змісту і юридичної форми. *Історико-правовий метод* дав можливість проаналізувати становлення «покоління прав людини», формування «четвертого покоління» прав у контексті взаємовідносин людини, суспільства й держави. *Порівняльно-правовий метод* використано для аналізу закордонного досвіду нормативного закріплення та реалізації деяких прав «четвертого покоління». *Системний метод* використовувався для того, щоб допомогти визначитись із місцем «четвертого покоління» прав людини у системі політичних та соціальних відносин.

Інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та міжнародна судова практика.

РЕЗУЛЬТАТИ

Початок ХХІ ст. відзначився науковими досягненнями у сфері медицини, техніки, комп'ютерних технологій, в яких реалізувалися потенціал і бажання людини. Це пов'язано із започаткування нового покоління прав людини, що є логічним процесом розвитку прав особи. Сьогодні в наукових колах обговорюються проблеми зародження четвертого покоління прав людини, що стосуються змін статі, трансплантації органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатевих шлюбів, штучного запліднення, евтаназії, вільної від дитини сім'ї та незалежного від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами.[1, с. 259]

Досить велика кількість представників правової доктрини, навіть на сучасному етапі розвитку держави та суспільства, зупиняються на виділенні загально-визнаних «трьох поколінь прав» людини: «перше покоління прав людини – громадянські (особисті) і політичні права; «друге покоління прав» людини – соціальні, економічні, культурні права; третє покоління прав людини – колективні права. Та чи зможе дана концепція залишатися без змін та боротися за виживання у реаліях життя людини ХХІ століття? Сучасний світ опинився у столітті біотехнологій. Під впливом глобалізації, науково-технічного прогресу, особливо в області інформатики, медицини, генетики, клонування, трансплантації, перелік прав все більш поширюється. З розвитком цивілізації людина підкорила собі майже всі сфери життя суспільства. Це нашоє думку, що багатогранність людини породжує невичерпність її прав. Людина постійно змінює світ навколо, вдосконалює створене раніше, пристосовує для свого існування. Для цього їй потрібен новий комплекс прав. У зв'язку із цим у юридичній науці вже виявили так зване «четверте покоління прав людини».

Більшість сучасних вчених, що обговорюють появу четвертого покоління прав людини, відносять до їхнього переліку право на:

- 1) на використання віртуальної реальності;
- 2) доступ до мережі Інтернет;
- 3) життя, вільне від державного втручання за власними моральними та релігійними поглядами;
- 4) вільну від дитини сім'ю;
- 5) зміну статі;
- 6) штучне запліднення;
- 7) трансплантацію органів;

8) одностатеві шлюби;

9) евтаназію;

10) клонування [2, с. 26].

Слід погодитися з Шебаніц Д.М., що при розгляді всіх вищевказаних прав, потрібно звернути увагу на їх морально-етичну та релігійну складову. Релігія та мораль – це давні й надзвичайно усталені форми людської духовності. Вони існують протягом усієї історії світової цивілізації. І хоча всі країни керуються тільки нормами права, зокрема національним законодавством (законами, підзаконними нормативно-правовими актами), морально-етична та релігійна основа є первинною для розвитку всіх існуючих прав людини [3, с. 60].

Дискусії навколо прав «четвертого покоління» ведуться не один рік. При детальному аналізі кожного з перелічених прав виникає все більше питань, оскільки концепція «четвертого покоління» прав людини є різким викликом, бо створюючи нові права, ми у свою чергу в дечому заперечуємо інші. Сьогодні надає людині можливості вільно розвивати свою особистість, розпоряджатися власною долею на свій розсуд, користується всіма можливостями, наданими їй прогресивним ХХІ століттям.

Як вбачається, доцільно розглянути права людини «четвертого покоління», що є найбільш складними для сприйняття суспільством, навіть на сучасному етапі суспільного та правового розвитку людства. Такими правами, зокрема, є право на евтаназію та право на зміну статі.

Основоположним правом людини, що займає особливе місце серед особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування людини, є право на життя. Міжнародні правові акти, які гарантують права та свободи людини, а також Конституція України визнають право на життя невід'ємним правом кожної фізичної особи, покладаючи на державу обов'язок захищати його. Паралельно існує право фізичної особи розпоряджатися власним життям, що можна розуміти як можливість піддавати його значному ризику і вирішувати питання про припинення життя. Саме з можливістю реалізації права на розпорядження власним життям, виникла проблема евтаназії.

Слід нагадати, що евтаназія – це будь-яка дія, спрямована на те, щоб покласти кінець життю особи, йдучи назустріч її власному бажанню, і це повинно бути виконано незацікавленою особою. З історії нам відомо, що даний термін ввів англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626) для позначення легкої, безболісної смерті.

Евтаназія зараз дозволена в деяких країнах: Нідерландах, Бельгії, Швейцарії, Люксембурзі, Канаді, в деяких штатах США. У багатьох країнах, у тому числі в Україні, евтаназія заборонена і розглядається як вбивство.

Питання щодо легалізації евтаназії тривалий час піддається обговоренню, і знаходить як противників, так і прибічників даного способу припинення життя людини. Противники евтаназії на свою користь приводять ряд наступних аргументів.

По-перше, з релігійної точки зору, християнство сповідує принцип, що життя – є дар Божий і лише Бог може дати та забрати життя. Підсилює дану тезу

також і релігійна заборона, яка віднайшла своє місце в одній із десяти біблійних заповідей – «не вбий». По-друге, закріплення нормами права можливості евтаназії безпосередньо вплине на суспільну свідомість, оскільки, з точки зору суспільної моралі, усе узаконене вважається таким, що заохочується з боку держави. По-третє, узаконення евтаназії може вплинути на можливість зловживань з боку медичного персоналу та призведе до криміналізації медицини. По-четверте, це можливість лікарської помилки. Даний аргумент є одним із найбільш серйозних, оскільки лікар, давши клятву Гіппократа, зобов'язується не зашкодити хворому.

У ряді країн лікарі допомагають піти з життя безнадійно хворій людині або людині, яка перебуває в комі, відключаючи від апаратів життєзабезпечення пацієнтів. Або ж хворий сам добровільно відмовляється від лікування, припустимо, від штучної вентиляції легень. Нарешті, є «милосердне вбивство» – препарат, що допомагає піти з життя, дається пацієнту з жалості.

А є і активна евтаназія – це коли не лікарі припиняють страждання хворого, а людина сама вибирає безболісну смерть за допомогою медичних препаратів, виданих їй лікарями.

У 2013 р. в Бельгії дозволили евтаназію без покарань – тобто коли немає фізичних мук і страждань. Так пішли з життя бельгійці Марк і Едмонд Вербесем, брати-близнюки, обидва глухі від народження. У 45 років вони обидва стали різко втрачати зір. Чоловіки визнали для себе нестерпним так жити – і без слуху, і без зору. І попросили застосувати до них евтаназію.

Тому не треба забувати, що іноді допомога піти з життя стає для невилковно хворої людини єдиним шляхом щоб уникнути фізичних та моральних страждань. Але разом з тим, слід відмітити, що на сучасному етапі розвитку нашої держави евтаназію не може бути дозволено, що це неминуче потягне за собою численні зловживання через високий рівень корупції в державі, в тому числі і в медичних закладах.

Ще одним морально-етичною питанням сучасності є право на зміну статі людини. Існує дві протилежні позиції:

1. Якщо подивитися на дану проблему з точки зору релігії (та й моралі), то зміна статі має бути забороненою. Не в праві людина змінювати те, що створено і дано Богом, людина народжується унікальною, і будь-які зміни її зовнішності суперечать її природі.

2. Під впливом науково-технічного прогресу держава змушена за допомогою права закріпити на законодавчому рівні можливість змінити стать. Дослідники соматичних чи персональних прав людини зазначають, що людина має право на зміну своєї зовнішності чи статі. В ряді європейських держав прийняті закони про зміну статі, зокрема в Німеччині, Франції, Нідерландах, Італії. Право на статево-ідентичність визнано резолюціями Європейського Парламенту Парламентської Асамблеї Ради Європи у зв'язку з чим державам членам ЄС рекомендовано прийняти відповідні законодавчі акти [4, с. 335].

Проте однозначного правового регулювання процедур щодо власне зміни статі (гендеру) на теренах

ЄС не має. Тому базовим документом, який, свого роду, є спільним для виконання у всіх країнах-членах ЄС є Європейська конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р., яка у ст. 14 зазначає, що користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [5].

Спільні питання правового регулювання стусують двох форм зміни статевої ідентичності:

- 1) з операційним втручанням;
- 2) без операційного втручання.

Це, насамперед, пов'язано з правом соціального забезпечення. Наприклад, з якого віку особа, що змінила гендерну приналежність, повинна виходити на пенсію: за віком тієї статі, з якою вона народилася чи за новою? Так у Великій Британії не передбачено право на зміну статі в свідоцтві про народження. Сара Річарді у 1942 р. народилася особою чоловічої статі, а у 2001 р. змінила стать на жіночу. Коли вона досягла пенсійного віку для жінок (60 років), їй відмовили у наданні цього права, оскільки в акті громадянського стану стать заявника була чоловічою, а пенсійний вік чоловіків становив 65 років. Річарді оскаржила рішення національних судів до Вищого суду Європейського Союзу, який у 2006 р. задовольнив її вимогу. [6]

Слід зауважити, що Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за пакт про громадянські та політичні права заявив, що «гендерна ідентичність визнається поряд із забороненими ознаками дискримінації». Європейський суд з прав людини застосував Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод в ряді важливих рішень, заявивши, що держави повинні надавати трансгендерам можливість пройти хірургічну операцію для повної зміни статі і гендеру, що і така хірургічна операція повинна покриватися системою страхування, як «необхідне за медичними показаннями» лікування. Суд також постановив, що держави повинні визнавати зміну статі в документах, що засвідчують особу. [2, с. 28]

За чинним законодавством Іспанії, зокрема, «Ley de Identidad de Género» (Закон про статево-ідентичність), транссексуали мають можливість змінити ім'я у паспорті навіть до операції зі зміни статі. У даному випадку необхідно надати довідку від лікаря, яка підтверджує, що фізіологічна стать людини не збігається з його істинною гендерною ідентифікацією [7].

Суспільна мораль неоднозначно ставиться до осіб, що змінили стать. У багатьох така поведінка викликає відразу та осуд, який призводить до порушення прав особи. Наприклад, це може виражатися у безпідставній відмові в зайнятті певної посади чи отримання якихось благ. Як приклад можна привести справу Міс Ейпріл, яка у 1976 р. хірургічним шляхом змінила чоловічу стать на жіночу. Через кілька років вона зайняла одне з призових місць на змаганні з бігу. Але її суперниці опротестували результат змагань. Конфлікт розбирав легкоатлетичний клуб. Справа була

вирішена на користь Ейпріл, а її результат визнаний законним.

На питання журналістки газети «Дзеркало тижня» «Як церква ставиться до практики зміни статі?» Отець Мавріціо Фаджоні, католицький священник, який має ще й медичну освіту відповів, що наша ставість не є нашим вибором. Ми такі, які є. І ніхто не має права казати: я можу обирати ту чи ту стать. У найскладніших випадках, коли доводиться ухвалювати рішення щодо потреби хірургічного втручання для зміни статі, церква вважає, що медицина не творить нового чоловіка або жінку. У деяких державах транссексуали змінюють навіть документи, але церква цієї зміни на законодавчому рівні не визнає. Бо чоловіка чи жінку визначає не тільки їхній статевий орган. Ми є чоловіками й жінками на рівні психологічному, фізичному та духовному. А отже, неможна штучно створити чоловіка чи жінку, тільки змінивши стать.

Особи, які є транссексуалами, можуть не до кінця сприймати цю позицію. Вони хочуть, аби суспільство їх визнало в новому статусі, бо мають потребу любити і бути любимими, як усі інші. Тому я наголошую, що треба спробувати всі засоби, зокрема психотерапію, для супроводу таких людей, щоб поліпшити їхній психічний стан, не знищуючи цілісності особи під час хірургічного втручання.

ВИСНОВКИ

Права «четвертого покоління» є відносно новими та перебувають на стадії активного розвитку та обговорення. Права «четвертого покоління» вирішують можливості сутності і життя людини, що є невід'ємною частиною сучасного буття в світовому масштабі. До вищезазначених прав належать права людини, що виникли внаслідок розвитку медицини, біології, техніки та змін у загальній моралі. Більшість прав четвертого покоління недостатньо регламентовано на законодавчому рівні. Або навіть якщо й регламентовано, їх реалізація ускладнюється та зазнає перешкод з боку самого суспільства. Не зважаючи на те, що людство у ХХІ ст. досягло значних висот у науці, техніці та медицині, має досить прогресивні погляди

на суспільне буття та державу, але норми моралі та релігія все ж залишають свій відбиток на відносинах, які породила нова епоха. Завжди досить складно прогнозувати майбутнє та шляхи розв'язання основних проблем, що стоять перед суспільством. Очевидно, що права, які потребують захисту в сучасних інтеграційних умовах, неминуче будуть розширюватися. а з ними будуть виникати й певні протиріччя, які будуть вирішуватися як на суспільному рівні, так і на законодавчому.

Список використаних джерел

1. Права людини. Підручник для вузів / Під ред. Т.А. Васильєвій. - М.: Норма, 2001. - 573 с.
2. Крилова Д. С. Четверте покоління прав людини в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм/ Д. С. Крилова// «Jurnalul juridic national: teorie si practica» S.R.L. (Национальный юридический журнал: теория и практика» О.О.О. (Молдова). – №2(24) – 2017.
3. Шибаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції/ Д.М. Шибаніц // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 1. Вип. 31. – С. 57–61.
4. Ситар І.М. Релігійний аспект аккультурації права (до проблеми десекуляризації)/ І.М. Ситар // Форум права. - 2014. - № 3. - С. 333–337.
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: ратифікована Законом України №475/97-ВР від 17 липня 1997 року // Офіційний вісник України – 1998. – №17. – Ст.270.
6. Копьев А. Смена пола и право на вступление в брак / Консультант плюс надежная правовая поддержка [Электронный ресурс] / А. Копьев. – Режим доступа: <http://www.infocomastra.ru/Default.aspx?uc=6613&tabid=4&module=91>
7. Держава змушує транссексуалів змінювати стать // Інтернет портал «Коментарии» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://comments.ua/life/238459-gosudarstvo-zastavlyayet.html>.